

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2018/1

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

A szerkesztőbizottság tagjai
Boszoki Petra
Laczkó András
Milbacher Róbert
Pálffy Eszter
Pap Balázs

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borító
Simor Kamilla

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó
a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti
és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője
(7624 Pécs, Ifjúság u. 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

EFOP-3.4.3-16-2016-00005

Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság,
nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben

TARTALOM

Milbacher Róbert	
Lectori salutem!	7

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

PÁLFY ESZTER	
Barokk udvariság, jezsuita hagyomány	
Gyöngyösi István <i>Murányi Vénusának</i> eszmetörténeti háttéréről	11
BOZSOKI PETRA	
Egy női karrier elbeszélésének nehézségei	
Kánya Emília emlékiratairól	25

TÁRSALKODÓ

S. LACZKÓ ANDRÁS	
Tér és történelem	51
TAKÁTS JÓZSEF	
Egy tanulmányút költői átváltozása	69

KRITIKAI LAPOK

BOROVÁ CZ TÜNDE	
„Jót s jól” helyett: miért?	
(VADERNA Gábor, <i>A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben</i> , Bp., Universitas, 2017.)	79
RADNAI DÁNIEL	
Alapvetés helyett bizonyítandó tétel	
(SZILÁGYI Márton, <i>„Mi vagyok én?”: Arany János költészete</i> , Bp., Kalligram, 2017.)	85
RÉTFALVI P. ZSÓFIA	
„Buzgó imádság epedez”	
(<i>Tiltva, túrve, imádkozva, énekelve: Tanulmányok a Szózatról</i> , szerk. SZALISZNYÓ Lilla, Bp., reciti, 2017.)	95

HASZNOS MULATSÁGOK

PAP BALÁZS	
Rimay János: Adj már csendességet	101

FILLÉRTÁR

SCHELHAMMER ZSÓFIA	
Ismeretlen szerző: <i>Béla királynak a pogány tatár hámokkal való viadaljáról szép história</i>	115

Rétfalvi P. Zsófia

„Buzgó imádság epedez”

(*Tiltva, tűrve, imádkozva, énekelve: Tanulmányok a Szózatról*, szerk. SZALISZNYÓ Lilla, Bp., reciti, 2017.)

Kockázatos vállalkozás egyetlen alkotásra építeni egy többszerzős tanulmánykötet témáját, a *Hagyományfrissítés* sorozat mégis ezt tűzte ki célul. Szűk tárgykörű kötetei alkalmat adhatnak a téma alapos, több szempontú megközelítésére, bizonyos szövegek esetében azonban az ismétlődő információk veszélyét is magában hordozzák. A könyvsorozat az MTA BTK Irodalomtudományi Intézete XIX. századi Osztályának köszönhetően jött létre; első darabja 2012-ben jelent meg, majd 2014-től minden évben újabb kötet született. Dávidházi Péter – sokat idézett, az első kötethez és az egész sorozathoz írt bevezető tanulmánya – szerint a kezdeményezés célja, „hogy a hagyományozott művek változatlanságának előfeltevését felülbíralva egyenként megvizsgálja a 19. századi magyar irodalom nagy kulturális alapító szövegeit, lehetőleg több szaktudományképviselőinek bevonásával, sföltárja a zokmai alakjának és jelentésének keletkezéstörténeti változásait.”¹

A korábbi kötetekben feldolgozott témák – Kölcsey Ferenc *Nemzeti hagyományok* című írása, Széchenyi István *Hitele*, Arany János *Hamlet*-fordítása, Gyulai Pál *Írónőink* című értekezése – mind olyan „kulturális alapító” szövegek, amelyeknek társadalmi hatása, probléma felvetései máig meghatározzák gondolkodásunkat. Vitákat indítottak el, amelyekből később dinamikus, fejlődő diskurzusok alakultak. Úgy vélem azonban, a jelen kötet már nem tartja fenn ezt az irányt. A *Szózattal* mint témaválasztással olyan nemzeti szimbólumot helyez a vizsgálat középpontjába, amely kevésbé alkalmas a diskurzus fejlődésének, változásának bemutatására, hiszen eszöveg számára nem az értelmezés jelenti az utóéletet, hanem az ismétlés. Vörösmarty költeményének előadása Egressy Béni zenei átiratában olyan nemzeti szokássá vált, amelynek hagyományosan jelen kell lennie a köztudatban, de nem frissített állapotban. Természetesen a témaválasztás a tanulmányok minőségét kevésbé befolyásolja, de figyelemre méltó, hogy a választott szöveg változtatta a könyvsorozat célkitűzésén.

Zentai Mária bevezető tanulmánya (*Ami nem lehet: Előszó*) is érzékeli a *Szózattal* kapcsolatos interpretációs nehézségeket. Amint megfogalmazza, „[a] köztudatba [...] már mélyen beágyazódott, és ott a nemzet, a hazafiság eszméihez szorosan kötődő

¹ DÁVIDHÁZI Péter, *A hagyományban rejlő hipotézis: Előszó a Hagyományfrissítés sorozat első kötetéhez = Szívből jövő emlékezet: Tanulmányok Kölcsey Ferenc Nemzeti hagyományok című írásáról*, szerk. FÓRIZS Gergely, Bp., reciti, 2012, 7–23, 11.

Szózat már-már szakrális stá tuszán nem hagyott nyomot a váltás, de úgy tűnik, hogy ugyanez a stá tusz inkább akadályozta, mint előhívta az értelmezési kedvet.” (9.) Bevezetője végén olyan lehetséges értelmezői pozíciót mutat be, amellyel megoldást kínálja *Szózat*szövegszerű interpretációjára: egy nem magyar kulturális környezetből származó hivatásos zenészt jelöl ki értelmezőnek. Tézise szerint a zenész a *Szózattal* mint zeneművel és mint szövegtöredékekkel találkozik; ebből a pozícióból kell értelmeznie a költeményt. Meglátásom szerint azonban az analógia nem elég meggyőző: ez a módszer a teljes szöveg esetében is működhet, sőt az értelmezőnek nem szükséges zenésznek lenni, csupán más szociokulturális környezetben felnőnie, és ebből a helyzetből, külső szemlélőként olvasnia a szöveget.

Szilágyi Márton *Vörösmarty Szózata és a korabeli politikai diskurzus* című tanulmányában a 19. századi politikai diskurzus kontextusában elemzi a költeményt. Korompay Bertalan írását veszi alapul,² amely Széchenyi István 1830-as évekbeli munkáival – főként a *Stádiummal* – veti össze a *Szózat* frazeológiáját, és amely gyakori egyezéseket tapasztal. Szilágyi azt vizsgálja, mennyiben tér el Vörösmarty koncepciója Széchenyiétől, ezáltal rámutatva Vörösmarty-költeményhatásosságá nakegyik lehetséges okára. Meglátása szerint a *Szózat* a haza megkonstruálásakor nem a nyelvet tekinti elsődlegesnek, ha nem más nemzeti jeleket és monumentumokat választ, például korona, uralkodó, területi egység. Ezáltal a vers sokkal inkább a patrióta értékrend megalkotásaként fogható fel. Úgy véli, a nyelvkérdés mellőzése által a hazához való tartozásnak nem lesz kritériuma a nyelvi eredet. Eszerint a mű azért válhatott igazán hatásossá, mert kiterjesztette a magyarság fogalmát. A konferencia-előadásokból született tanulmánykötetek egyik problémája, hogy az előadók különböző típusú, „műfajú” szövegeket írnak. Szilágyi Márton írása – Zentai Máriaéhoz hasonlóan – inkább az előadá sszöveg terjedelméhez közelít, amely továbbgondolásra alkalmas problémákat vet fel, de mélyebb analízisbe, például más művek kifejtettebb bevonására (Vörösmarty életművén belül) nem vállalkozik.

Dávidházi Péter „...*hogy annyi kint, epedést hijába*”: *Széchenyi bibliai logikája a Szózat előzményében* című tanulmánya ezzel szemben a kötet közel egyharmadát teszi ki. Elemzésének újszerűsége, hogy bizonyítja, a *Szózat* bibliai logikát működtet, amelynek utalásrendszerét a korabeli olvasók még felismerték. Ezt az egykorú befogadás szempontjából vizsgálja, megfigyelve Szemere Pál, Deák Ferenc, Kossuth Lajos és Gyulai Pál *Szózat*-olvasásának nyomait, amelyekből kiderül, hogy a Gondviselés működéséből eredeztették a pozitív jövő eljövételét. A mű végkicsengését így – Isten döntő szerepe miatt – sokkal bizakodóbbnak hallották, mint a későbbi olvasók. Értelmezése azért különösen figyelemre méltó, mert az utóbbi időben több tanulmány is éppen azért méltatta Vörösmarty költeményét, mert a *Himnuszhoz* képest túllép a vallásos értékrenden.³ Szilágyi Márton írásához hasonlóan Dávidházi tanulmánya

2 KOROMPAY Bertalan, *A Szózat eszmevilágához*, Irodalomtörténet, 1958/3–4, 436–444.

3 Vö. HORVÁTH János, *Kölcsey Ferenc* = H. J., *Tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1956, 184; FEKETE Antal, *Gróf Széchenyi István vallásossága*, Bp., Élet, 1936, 42; LUKÁCSY Sándor, *A Himnus és a Szózat* = L. S., *A hazudni büszke író*, Bp., Balassi, 1995, 119–120; SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *A kozmikus tragédia romantikus látomása: Az Előszó helye Vörösmarty költészetében* = „Ragyognak tettei...”: *Tanul-*

is Korompay Bertalan értekezéséből, a *Szózat* és a *Stádium* összevetéséből indul ki. Noha e forrás használata kétségkívül termékeny, a kötetet nem különálló tanulmányok sorozataként, hanem lineárisan, könyvként olvasva a Korompay-szöveg állításainak újra és újra megismételt összefoglalása csökkentheti az olvasói érdeklődést. A következő nagyobb egységben a szerző a Korompay által is említett *Stádium*-részletek bibliai logikáját vizsgálja, különös tekintettel a *Stádium* kulcsfogalmaira („[u]ra”, „küldött”, „hijába”, „haszon”) és Széchenyi gazdaságszemléletének vallási logikájára. A „[d]o ut des” (adok, hogy adj) formulát Széchenyi egyik kulcsmondatának tekinti; értelmezésében ugyanis a mondat azt állítja, hogy a kínokat ugyan az Úr küldte, a kölcsönösségi elv alapján mégis várható az égi ellenszolgáltatás. Dávidházi azáltal, hogy bizonyítja a *Szózat* forrásművének bibliai megalapozottságát, a költeményről is megállapítja, hogy látens módon ugyanez a szemlélet működik benne, melyet a korabeli olvasók még megértettek.

A hatástörténeti és politikai esztétörténeti kutatások után nyelvtörténeti vizsgálattal folytatódik a kötet. A Molnár Ferenc tanulmánya (*A Szózat nyelvtörténeti elemzéséhez*) a szótörténet szempontjából közelít a vershez. Vizsgálata nem a teljes szövegre terjed ki, csak a címre, az első versszakra és a sokat vitatott *nagyszerű* kifejezésre, amely e tanulmánykötetben is az elemzések gyakran visszatérő témája.⁴ A Molnár – saját állítása szerint is – arra törekszik, hogy megismertesse a mai olvasóval, a *Szózat* tárgyalt szavaiban, szó szerkezeteiben melyek azok a jelentéstani, stilisztikai jellemzők, amelyeknek ismerete elengedhetetlen a vers minél teljesebb megértéséhez. A szerzőt tehát nem titkoltan az ismeretterjesztés szándéka vezeti, egy ilyen típusú szöveg azonban véleményem szerint nem illeszkedik a *Szózat* legfrissebb reprezentatív értelmezését bemutató kötet célkitűzéséhez. Méltányolandó azonban, hogy a tanulmány a verset megelőző időkből is bemutatja a vizsgált szavak előfordulásait. Emellett az életmű későbbi szakaszában megjelenő szóhasználatot illetően is láthatunk példákat, ami hozzásegíthet minket az életmű szemantikai változásainak feltérképezéséhez.

A. Molnár értekezését követően a kötet távolodik a versszövegtől, és társadalmi szempontból, valamint a zenei feldolgozás felől közelít a költeményhez. Deák Ágnes tanulmánya (*„Forradalmi tartalmú költemény”: A Szózat tiltás és túrés határmezsgyéjén az 1850–1860-as években*) a *Szózat* „tiltásáról, túrésáról és túléléséről” szól, a címben megjelölt időszakra koncentrálna, ezáltal a költemény nemzeti szimbólummá válásának kezdeti folyamatát is bemutatja. Átfogó tanulmányában különböző műfajú

mányok Vörösmartyról, szerk. HORVÁTH Károly, LUKÁCSY Sándor, SZÖRÉNYI László, Székesfehérvár, Fejér Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya, 1975, 333–364.

⁴ A *Szózat* „nagyszerű” kifejezése azért kap fontos szerepet az elemzésekben, mert – úgy vélik – termékeny félreértelmzéseket okozott a Vörösmarty-recepcióban. A kritikai kiadás is említi, hogy Vörösmarty 1849 után a költemény egyik kiadásából kihúzta az esort tartalmazó versszakot, mert nem akarta beteljesedett próféciaaként értelmezni a szöveget. Martinkó András pedig arra utal, hogy a „nagyszerű” kifejezés az 1840-es években jelentésmódosuláson ment át, de Vörösmarty törekedett rá, hogy ő a korábbi „nagyszabású” jelentésben használja azt. Lásd MARTINKÓ András, *A „nagyszerű” halál...*, Kritika, 1971/10, 24–26; MARTINKÓ András, *Vörösmarty Mihály: Szózat = M. A., Értjük vagy félreértjük a költő szavát?*, Bp., RTV-Minerva, 1983, 118–124.

források (naplók, újságcikkek, levélrészletek) segítségével elemzi részletesen, hogy a korabeli társadalom miként viszonyult a vershez, és a közös éneklések, a kézi másolás hogyan járult hozzá a szöveg fennmaradásához. A hatalmas vizsgálata nyag bemutatásának köszönhetően rálátásunk lehet arra, hogy mit jelenthetett a 19. század második felében a magyar társadalom számára Vörösmarty költeménye; hogyan jelentett egyszerre „kollektív gyógyírt” és „szimbolikus harcot” az elnyomás ellen. E problémakörrel szoros kapcsolatban áll Szalisznyó Lilla *Gyakorlatok: Egressy Gábor útja és a Szózat* című írása, amely azt mutatja be, hogy egyetlen egyéni sorsban hogyan reprezentálódott a *Szózatszövege*. Egressy Gábor magánlevelezését ismerhetjük meg, benne pedig azt, hogy életének különböző nehéz évtizedeiben hogyan kapaszkodott a *Szózat* soraiba, ezáltal hogyan vetítette a magyar népsorsát a sajátjára. Értelmezése az egykorú befogadás vizsgálata felől nézve nagy haszonnal kecsegtet a továbbiakban.

Szőnyiné Szerző Katalin értekezése (A „honfihűség dala” a *Zenészet*i Lapok (1860–1876) hasábjain. Egressy Béni: *Szózat*) a két előbb említett szöveg között foglal helyet, ezzel azonban megtöri a két tanulmány közti párbeszédet. Az első magyar zenei szaklapban, a *Zenészet*i Lapokban mutatja be a *Szózat* Egressy Béni-féle zenei átiratának előfordulásait. Főként a feldolgozást körülölelő méltató hangulatról ír, illetve érintőlegesen kitér Hajdú László elmarasztaló kritikájára is, amely nem tekintette eredetinek Egressy átiratát. A tanulmány számos érdekes kérdést vet fel, a szöveg helyek bemutatásán túl azonban nem vonlekövetkeztetéseket. Gazdagítja tehát a költeményzenei feldolgozásának kontextusáról szerzett ismereteinket, de állításokat már nem fogalmaz meg – például arra vonatkozóan, hogy mi a tétje a *Zenészet*i Lapok elemzésének.

Összességében a tanulmány kötet értékes, de különböző színvonalú írásokat tartalmaz. Árnyalja eddigi tudásunkat a *Szózat* kontextusáról: megtudhatjuk, milyen társadalmi kérdéseket sűrített magába a vers, és hogy milyen hatással lehetett a korabeli társadalomra vagy akár a egyénre. Arról azonban már nem szerzünk tudomást, voltak-e viták a művel kapcsolatban, váltott-e ki a hazaszereteten kívül más érzelmeket is. Úgy gondolom, ez azért hiányosság, mert így – a sorozat többi részével ellentétben – ez a kötet nem képes a költeményt mint társadalmi párbeszédet bemutatni – csak mint *buzgó imádságot*.